

TANULMÁNY

Gombos László

A HUBAY–POPPER-VONÓSNÉGYES NEGYEDSZÁZADA A FŐVÁROS ZENEÉLETÉBEN*

ÖSSZEFOGLALÁS

A 19–20. század fordulóján Budapest zeneéletében meghatározó helyet foglalt el a Hubay–Popper-vonósnégyes, az első világszínvonalú hazai kamaraegyüttes. Alapítására az adott lehetőséget, hogy 1886 nyarán hazahívták Brüsszelből Hubay Jenőt a Zeneakadémia tanáranak, ő pedig ragaszkodott a csellista David Popper alkalmazásához. Évadonként 6-8 koncertből álló bérletet hirdettek, majd 1904-től 1913-ig a zártkörű hangversenyek világába vonultak vissza, és a nagy nyilvánosság előtt főként zongoratrió-formációban szerepeltek. Zongoristapartnerük között volt d’Albert, Bartók, Dohnányi, Friedman, Godowski, Paderewski, Stavenhagen, Szendy és Thomán. Több alkalommal közreműködtek Brahms műveinek bemutatásában, a szerzővel a zongoránál. Műsoraik gerincét a német hagyomány alkotta, emellett nagy hangsúlyt fektettek az új művek megismertetésére is.

Kulcsszavak: Hubay Jenő, David Popper, vonósnégyes, magyar zeneélet, Budapest

---

A *Budapesti Hírlap* írta 1886 novemberében a Hubay–Popper-vonósnégyes első hangversenyéről:

A kamarazene, e magas műfaj, Európa nagyvárosaiban többnyire mostoha sorsra van kárhoytatva; vagy nincsenek művészek, a kik e komoly föladatra termettek, vagy ha vannak, hiányzik a közönség, azok az előkelő ízlésű hallgatók, a kik értik és élvezik e zenét. Budapestén mától fogva két állandó vonósnégyes-társaság létezik, mindkettő kitűnő és mindkettő a hívek egész táborával dicsekvő. Bizonyosága a magyar főváros műízlése kiváló fokának, amely megszégyeníti a külföldi metropolisokat. A mi ott fényűzés, az nálunk ma szükség.¹

Az újságíró talán kissé túlzó szavai fordulatot jeleznek a főváros zeneéletében, hiszen nemrég még arról jelent meg híradás, hogy a Krancsevics-vonósnégyes kénytelen beszüntetni működését „a közönség érdeklődésének hanyatlása követ-

---

* A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság *Zenetörténetek Budapestről* címmel, Pest, Buda és Óbuda egyesítésének 150. évfordulója alkalmából rendezett konferenciáján, a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet Bartók-termében 2023. október 6-án tartott előadás szerkesztett változata. A szerző a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet kutatója.

1 [Szerző nélk.:] „Irodalom és művészet”, *Budapesti Hírlap* VI/312. (1886. november 11.), 3.

keztében”.² Mi is változott meg időközben? Liszt Ferenc és Trefort Ágoston megnyerte a Zeneakadémia tanárának a 28 éves, de már nemzetközi hírű Hubay Jenőt (1858–1937), aki a brüsszeli konzervatórium, a Conservatoire royale de Bruxelles hegedűtanszakának éléről tért haza a nyár folyamán.³ Szólistakarrierje mellett kiemelt szerepet játszott számára a kamarazene, és ragaszkodott ahhoz, hogy brüsszeli éveivel hasonlóan Budapesten is világszínvonalú kvartettsorozatokat rendezhessen.⁴ Ezért feltételei közé tartozott David Poppernek (1843–1913), kora egyik legjelentősebb csellistájának zeneakadémiai alkalmazása. Kérésére hazahívták Berlinből másodhegedűsnek a sokoldalú Herzfeld Viktort (1856–1919), maga Hubay pedig kiváló tanítványát, Bram Elderinget (1865–1943) hozta magával Brüsszelből, hogy a brácsajáték mellett helyettesítse a tanításban külföldi turnéi idején (Eldering később koncertmesterként, kamarazenészként és tanárként fényes karriert futott be Hollandiában és Németországban).

Az 1886 őszen alapított kvartett új impulzust adott a figyelem középpontjába került kamarazenének. Nemcsak Hubayék hirdettek hat koncertből álló sorozatot híres művészek közreműködésével, hanem a 10. évadába lépett Krancsevics-vonósnégyes is felvette a kesztyűt, és a nemes versengés a legjobb teljesítményt hozta ki mindkét társaságból – és nekik köszönhetően a közönségből is. Bár a kritikusok óvakodtak attól, hogy szembeállítsák vagy kijátsszák egymás ellen a két kiváló együttest, a híradások nyomán úgy látjuk, hogy a közvélemény egyre inkább Hubayékat tekintette a főváros első számú kvartettjének.

Ez utóbbit a sajtóban jellemzően a Magyarországra látogató sztárokkal vetették össze. A számtalan lelkes dicséretből és összehasonlításból példaként csupán egyetlen részletet idézünk, amely a harmadik hangversenyről jelent meg:

Öröm volt látni, mily erős már a kapocs az előadók és hallgatók között, mennyire értik immár egymást; és örülünk, mikor őszinte lélekkel írhatjuk le a szót, ez új kamara-társaság ma bebizonyította előttünk, hogy a vonós-zene terén ma legfőlegb mellette állhat valaki, de felette senki. Beethoven halhatatlan szerenád-hármasát [op. 8] sem Hellmesbergerék, sem Jean Becker, sem a kölni társaság nem játszották oly bevégzett szépséggel, mint a Hubay Jenő, Eldering Bram és Popper Dávid. Ez a fényes első hegedű, ez a tökéletes viola és ez a nagy cello egyenkint véve is egy-egy tünemény; hát még összeülkezve Beethoven e hangjaiban!⁵

-
- 2 [Szerző nélkül:] „Szinház és művészet”, *Pesti Napló* XXXVII/220. (1886. augusztus 10.), [2.] Az együttes vezetője Krancsevics Dragomir, az Operaház koncertmestere volt, további tagjai: Pinkus/Pinkusz Henrik, Sabathiel József és Rosé Emil. Ez utóbbit egy évvel később Bürger Zsigmond váltotta fel.
- 3 További adataink elsődleges forrása a sajtóhíradások mellett Hubay Jenő hagyatéka, amelynek nagyobb része az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található (Fond 73, rendezetlen anyag, több tízezer oldalnyi dokumentum), illetve a család birtokában van. A hagyatéktörténetéről és szerkezetéről ld. Gombos László: „A Hubay-hagyatéktitkai. Nyomozás az OSZK-ban és azon túl”, *Magyar Zene* LII/3. (2014. augusztus), 334–349.
- 4 Hubay 1882 őszen szervezett kvartettet Brüsszelben a konzervatórium tanáraiból Désiré van Styvoort, Jean-Baptiste Colyns és Joseph Servais közreműködésével. Elnevezésük a Quatuor Hubay és Grand Quatuor du Conservatoire mellett Quatuor Hubay–Colyns volt, mivel Hubay és Colyns gyakran felváltva játszották az első hegedű és a brácsa szolámát. Az együttes műsoraik ld. Malou Haine: „Joseph Servais et les séances de musique de chambre à Bruxelles”, *Revue belge de Musicologie* 68. (2014), 91–120.
- 5 [Szerző nélkül:] „Irodalom és művészet”, *Budapesti Hirlap* VI/342. (1886. december 11.), 3.

1. kép. Popper, Hubay, Herzfeld és Eldering 1886-ban (a Hubay család gyűjteménye)

A cikkíró a folytatásban jelezte, hogy az előadók jellemzésében már kimerült a szótára, és ezzel mintegy előrevetítette az elkövetkező évtizedek kritikáinak egyik lényeges vonását. Egy idő után ugyanis aligha lehetett újat írni ugyanarról az együttesről, így a további recenziók a műsorok közlése mellett elsősorban a bemutatott művekről és a vendégművészekről számoltak be.

Az időről időre megjelenő sajtóhíradásokkal és a különféle egyéb írások (zenei könyvek összefoglalásai, lexikoncikkek, almanachok és mindezek nyomán a 20. századi szakirodalom) megállapításaival szemben hangsúlyoznunk kell, hogy Hubay és Popper együttese az 1886-os megalakulástól Popper 1913-as haláláig változó intenzitással, de *folyamatosan* működött. Jelentősebb szünetek csupán a fővárosi bérletes sorozatokban mutatkoztak. Bár ritkábban, de a főúri és polgári otthonokban, a Zeneakadémia rendezvényein, a különféle budapesti és vidéki egyesületek hangversenyein és olykor külföldön a bérletiszünetek idején is szerepeltek.⁶ Hivatalos elnevezésük 1904-ig Hubay–Popper-vonósnégyes volt, emellett – a korabeli szokásnak megfelelően – gyakran hívták Hubay-kvartettnek (az ettől eltérő egyszeri megnevezések, például Budapest kvartett, sajtóhibának számítanak⁷).

6 Példaként említhetjük az 1900–1901-es szezont, amikor nem hirdettek bérletes sorozatot, de a sajtóhíradások szerint 1900. december 22-én a Lloyd Társaság estjén egy-egy Mendelssohn-, Volkmann- és Mozart-tételt játszottak, 1901. március 1-én Thomán István koncertjén működtek közre Schumann zongoraötösében, majd április 26-án a Zeneakadémia tanári összejövetelén mutatták be Bloch József új kvartettjét.

7 Az interneten terjedő téves elnevezés forrása feltehetően az Alfred Ehrlich szerkesztette *Das Streich-Quartett in Wort und Bild* (Leipzig: A. H. Payne, 1898) című könyv volt, amelyben a két-két lapon bemutatott együttesek közel fele egy-egy város nevét viseli. A 62–63. lapon szereplő „Das Budapester Quartett” beleillik a Londoner, Dresdener, Stuttgarter, Meininger, Kölner, Frankfurter, Hamburger, Petersburger, Warschauer, Bologneser stb. sorozatba, a róla szóló szócikkben és a 38. lap utalásában viszont itt is „Hubay–Popper-Quartett” olvasható.

A kvartett középső tagjai néhány évente változtak, jellemzően ősszel, a szezonok elején. A második hegedűt 1889-ben Bloch József (1862–1922) vette át Herzfeldtől, majd 1895-ben Farkas János (1869–1898) következett. Az ő súlyos betegsége miatt 1897 januárjában Herzfeld visszatért az együttesbe. Brácsán Bram Eldering után 1888-tól Grünfeld Vilmos (1855–1921), 1893-tól Waldbauer József (1861–1920, Waldbauer Imre édesapja) játszott. 1899 őszén egyszerre két tag cserélődött ki, és a Hubay Jenő–Kemény Rezső (1871–1945)–Szerémi Gusztáv (1877–1952)–Popper Dávid-felállás Popper haláláig változatlan maradt. Az I. világháború éveiben egy időre Schiffer Adolf (1873–1950) lépett az alapító csellista helyére.⁸ Bár az 1920-as és 30-as években Hubay továbbra is rendszeresen kvartettezett az otthonában, és az események egy része a rádióközvetítéseknek köszönhetően a nagy nyilvánosság számára is elérhető volt, ehhez az időszakhoz már nem kapcsolódott olyan állandó társaság, mint amilyen a Hubay–Popper-kvartett volt.⁹

Pusztán a számadatok felől nézve nem egyszerű megválaszolni azt a kérdést, hogy hány tagja is volt a két művész együttesének, ugyanis koncertjeiken a szólódaraboktól az oktettekig sokféle művet előadtak. A rendelkezésünkre álló koncertműsorok és kritikák alapján úgy látjuk, hogy a műsorok gerincét adó vonósnégyesek aránya még a bérletes sorozatokban sem érte el az 50%-ot. Vonósötösök esetében szükség volt 2. brácsára vagy csellóra, szextettnél mindkettőre (a *Pisztrángötös*ben 2. hegedű helyett nagybőgőre). Emellett az állandó szereplőket olykor helyettesíteni kellett (betegség, utazás), így az aktuális tagokon kívül az együttesben brácsázott Berkovits Lajos, Grünfeld Vilmos, Kőszeghy Sándor, Kunwald Antal, Lentz Rezső, Mambriny Gyula, Róth Nándor, Sabathiel Rezső, Szerémi Gusztáv és Waldmann János, a cselló szólamában szerepelt Adler Mihály, Friedrich Grützmaker, Kerpely Jenő, Löbl Lajos, Rosé Emil, Schiffer Adolf, Schulz Gyula, Schulz János és Willmouth Bódog. A 2. hegedűst egy alkalommal Waldbauer József helyettesítette, a nagybőgős mindig Gianicelli Károly volt. A fúvósokkal együtt játszott kamaraművekben az Operaház zenekarának tagjai működtek közre: Burose Adolf fuvalán, Böhm Ferenc, Förster Ferenc és Hiekisch Henrik klarinéton, Frank Rezső és Wieschendorff Henrik fagotton, valamint Drescher Rajmund és Krausz Károly kürtön.

Még a vezetőkkel is előfordult, hogy hiányoztak: 1890. november 24-én az Oroszországban turnézó Hubayt a szintén Joachim-növendék Henri Petri, a drez-

8 Schiffer, Popper tanítványa és utóda a Zeneakadémián már 1900-tól közreműködött a kvartett hangversenyein (a második csellót játszotta Schubert C-dúr kvintettjében, illetve Koessler f-moll és Brahms B-dúr szextettjében, 1903. március 2-án pedig a beteg Poppert helyettesítette). 1916 elejéről négy olyan Hubay-zenedélutánról van tudomásunk, amelyen ő szerepelt Hubay, Kemény és Szerémi mellett, a további privát koncertek előadóirol azonban nem rendelkezünk elegendő információval.

9 A két világháború között Hubay partnerei legtöbbször Gábel Ferenc és Zathureczky Ede (hegedű), Zsolt Nándor (brácsa), illetve Zsámboki Miklós és Kerpely Jenő (cselló) voltak, emellett számos kiváló tanítványát és kollégáját is bevonta a vonósnégyesjátékba (többek között fellépett vele Hannover György, Koromzay Dénes, Sándor László, Szentgyörgyi László, Székely Zoltán, Temesváry János, Végh Sándor, Waldbauer Imre, ill. Hütter Pál és Csuka Béla is).

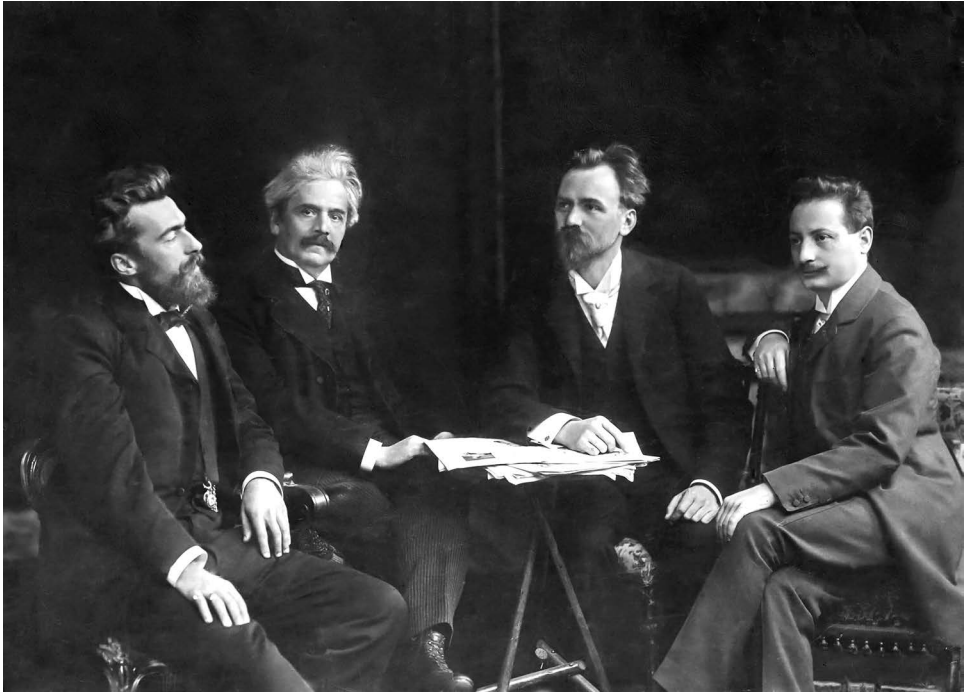
2. kép. Hubay, Herzfeld, Waldbauer és Popper 1897-ben (a Hubay család gyűjteménye)

dai királyi zenekar koncertmestere helyettesítette, az 1891 őszén Angliában szereplő Poppert két hónapon át Friedrich Grützmacher, az Operaház szólócel-
listája pótolta az együttesben és a tanításban egyaránt. De 1889. február 8-án az
is előfordult, hogy a Budapesten vendégeskedő Joachim József ült be első hege-
dűsnek, míg Hubay a brácsaszólamot játszotta.¹⁰

A Hubay–Popper-kvartett tagjai leggyakrabban zongoristákkal léptek fel duó,
trió, kvartett vagy kvintett felállásban. Néhány jelentős művész azok közül, akik-
kel 1904-ig játszottak: Aggházy Károly, Bartók Béla, Fanny Basch-Mahler, Fannie
Bloomfield-Zeisler, Johannes Brahms, Eugen d’Albert, Willy Deutsch, Dohnányi
Ernő, Eibenschütz Ilona, Alfred Grünfeld, Adlerné Goldstein Vilma, Anna Jeszi-
pova, Theodor Leschetizky, Ignacy Jan Paderewski, Ernestine Roth, Caroline de
Serres, Szendy Árpád, Székely Arnold és Thomán István.

10 Hubay Andornak, a hegedűművész fiának a feljegyzései szerint Joachim budapesti látogatásai során többnyire felkereste Hubayékát, és ilyenkor közösen kvartetteztek is (gépirat a család birtokában). Az 1892. január 15-i hangversenyen azzal demonstrálták zenei együttműködésüket, hogy Joachim játékát Hubay kísérte zongorán, ld. G.: „Joachim. A Budapest Hirlap eredeti tárcája”. *Budapest Hirlap* XII/16. (1892. január 16.), [1.]. A *Pester Lloyd* január 15-i híradása szerint Hubay délben egy zenészekből álló társaság körében látta vendégül Joachimot, néhány nappal később pedig Hubayék Aggházy új kvartettjét játszották el neki: [szerző nélk.:] „Szinház, zene, képzőművészet”, *Pesti Hirlap* XIV/24. (1892. január 24.), 7.

3. kép. Szerémi, Popper, Hubay és Kemény 1901 körül (a Hubay család gyűjteménye)

1904-ben Hubay, Kemény, Szerémi és Popper a házimuzsikálás és a privát koncertek világába vonultak vissza, olykor azonban szerepeltek egyesületek (Katolikus Kör, Műbarátok Köre) félig nyilvános rendezvényein is vagy olyan ünnepi eseményeken, mint Popper 40 éves művészi jubileuma 1905. március 29-én, illetve a Zeneakadémia új épületének avatása 1907. május 14-én. 1906 elején a Zeneakadémián rendeztek kvartettesteket, és a *Pesti Hírlap* névtelen recenzense, aki ezúttal nem kapott ingyenjegyet, így tudósított a február 26-i eseményről:

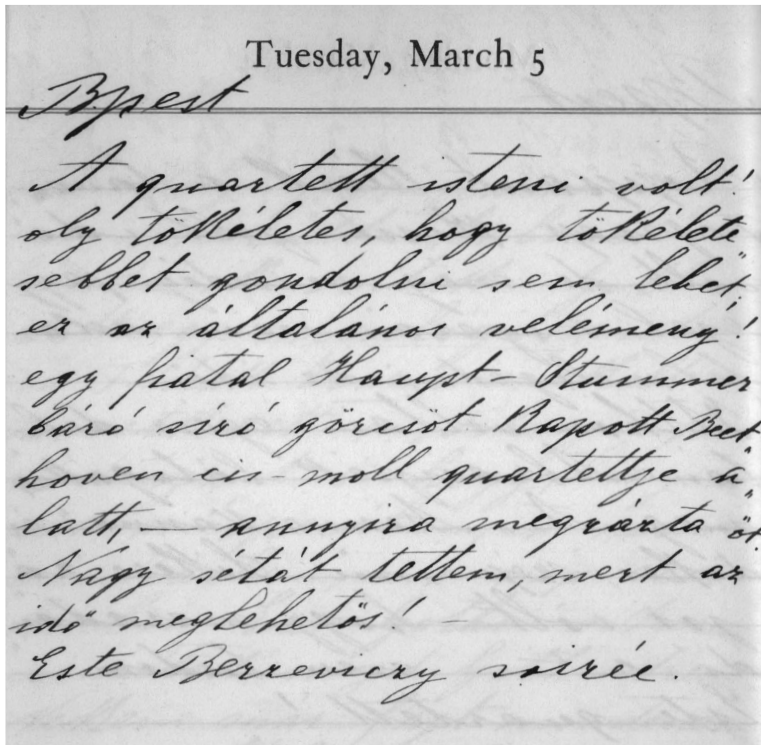
Azt írtuk az imént, hogy a Hubay-Popper-féle vonós-négyes most pauzál; hát ez bizony nem áll egészen, mert voltaképen a Hubay Jenő és a Popper Dávid urak vonós-négyese ez idén is, mégpedig nem is olyan régen – február hó végén – hangversenyezett, igaz, hogy nem a teljes, hanem csak korlátozott nyilvánosság mellett. [...] Még két ilyen hangverseny lesz, egyik március hó derekán, a harmadik pedig április hó elején. Igazán sajnáljuk, hogy Hubay-Popperék csak a „vagyonos osztály” számára rezerválják kiváló művészetüket s elzárkóznak a nagy nyilvánosság előtt; mellőzik a nagy, lelkes – bár kevésbé tehetős, de talán annál hálásabb – zeneközönséget, mely minden igaz művésznek lelkesítő, éltető eleme. Kár a művészetet monopolizálni a plutokrácia kizárólagos élvezete szempontjából. Olvassák el az urak a Goethe „Sänger”-ét, ott van egy pár sor, melyet igazán megszívelhetnének!¹¹

11 [Szerző nélkül:] „Kamarazene”, *Pesti Hírlap*, XXVIII/64. (1906. március 5.), 5.

Egy évvel később ugyanebben a lapban a visszavonulás okairól is olvashatunk Kereszty István tollából, egészen más megközelítésben:

[...] a Hubay–Popper-négyes visszavonult a nagy nyilvánosságtól s igen okosan arra a szűkebb körre szorítkozott, mely az ő művészetét erkölcsileg és anyagilag valóban méltón jutalmazza. A jogtalanul önhitt nagyközönség hadd vegye itt tudomásul, hogy az ő „múpártolása” volt a fő oka a tiszteletreméltó művészi vállalkozás elvonulásának!¹²

Mivel a sajtó képviselőit nem hívták meg a zártkörű hangversenyekre, ezekről csak elvétve találunk híradásokat a lapokban. Hubayné Cebrian Róza naplóiban viszont évről évre megjelentek a tavaszi kvartettsorozatokra vonatkozó utalások vagy néhány mondatos leírások. Az 1907. március 5-i bejegyzésben olvashatjuk az előző esti hangversenyről: „A quartett isteni volt! oly tökéletes, hogy tökéletesebbet gondolni sem lehet; ez az általános vélemény! egy fiatal Haupt-Stummer báró síró görcsöt kapott Beethoven cis-moll quartettje alatt, – annyira megrázta őt.”¹³

1. faksimile. Részlet Hubayné naplójából, 1907. március 5. (családi hagyaték)

12 Kereszty István: „Zenei politika”, *Az Ujság* V/78. (1907. március 31.), 48.

13 Hubayné Cebrian Róza 1907-es naplója a család birtokában. Az említett személy feltehetően Haupt-Stummer Lipót egyik fia, a 18 éves Ágoston vagy a 20 éves Lipót volt.

Az alapító tagok utolsó közös fellépéséről Hubay számolt be 1913. szeptember 13-án a Zeneakadémia tanévnyitó ünnepségén, amint az előző hónapban elhunyt barátját búcsúztatta:

A sors úgy intézte, hogy legutoljára az én házamban szólaltatta meg a mester csellójának bővös hangját. Feleségem kérésére egy nálunk rendezett zeneestélyen, február 25-én, együttesen eljátszottuk Mozart g-moll quintettjét. Mintha érezte volna[,] hogy ez hatyúdala lesz, oly mély ihlettel és bensőséggel tárta fel Mozart transzcendens művének kincseit. De a hallgatók is meg voltak illetődve s alig volt valaki, akit könnyekig meg nem hatott.¹⁴

A vonósnégyesjátékkal párhuzamosan Hubay és Popper 1907-ben a kor tendenciáit követte azzal, hogy a nagyközönség számára zongoratriót szervezett két állandó taggal, és alkalmanként más-más zongoristával társult. Feltehetően az 1907. február 7-én Eugen d'Albert-rel közösen adott trióest sikere bátorította fel őket, hogy az év végétől bérletes koncertsorozatokat hirdessenek „Hubay–Popper Kamaratársaság”, illetve „Hubay–Popper-trió” néven. Ezt a gyakorlatot 1910 végéig folytatták. Amennyiben egy-egy mű előadása céljából kvintetté bővültek (például 1909. január 22-én Goldmark zongoraötösében), a zongorista mellett máris a korábbi Hubay–Popper-vonósnégyes jelent meg a színpadon (zongoranegyes esetén Kemény Rezső, a másodhegedűs otthon maradhatott).

A trió billentyűspartnereinek impozáns listájában az említett Eugen d'Albert mellett olyan további világsztárokat – közöttük Liszt-növendékeket is – találunk, mint Wilhelm Backhaus, Dohnányi Ernő, Ignaz Friedman, Leopold Godowsky, Frederic Lamond, Joseph Lhévinne és Bernhard Stavenhagen. A sorozatokon kívül játszottak Székely Arnolddal és Thomán Istvánnal is. Az együttes utódának az állandó összetételű Hubay–Kerpely–Dohnányi-trió tekinthető, amely 1916 végétől 1918 tavaszáig húsz hangversenyt adott Budapesten.¹⁵

A Hubay–Popper-kvartett budapesti bérletes hangversenyeit tíz évadon át a Vigadó kistermében (különlegesen nagy érdeklődés esetén a nagytermében), majd 1896 őszétől a Royal szálló dísztermében rendezte. Ez utóbbi lett a helyszíne a trióesteknek is 1909 végéig, amikor a Zeneakadémia nagytermében folytatták a sorozatot. A próbákat többnyire Popper Andrásy úti lakásának sarokszobájában, ritkábban Hubaynál tartották (ő egy ideig szintén az Andrásy úton lakott, 1994 őszétől a Döbrentei téren Széchenyi gróftól bérelt lakást, és 1998 őszén költözött be saját házába a Margit – ma Bem – rakparton).

A Hubay–Popper-kvartett a legjelentősebb európai vonósnégyes-hagyományokat egyesítette. Ludwig Finscher szerint a 19. század második felében három együttes játszott döntő szerepet a kontinensen: a nagy tekintélyű Joachim-kvartett (1869–1907), valamint a Magyarországon is rendszeresen fellépő Hellmesberger-

14 „Hubay Jenő – Popper Dávidról”, *Pesti Napló* 64/218. (1913. szeptember 14.), 7.

15 1917. január 26-i Schubert-estjüknek akkora volt a sikere, hogy „közkívánatra” további két alkalommal meg kellett ismételnük.

(1849–1891) és Firenzei (1866–1880) vonósnégyes.¹⁶ Hubayék mindhárom társasággal közvetlen kapcsolatba kerültek, és alkalmuk nyílt az előadói hagyomány átvételére. Popper 1868-tól négy évadon át Hellmesbergerék csellistája volt Bécsben, Herzfeld pedig ugyanitt id. Joseph Hellmesbergernél tanult hegedülni. Hubay Joachim József növendéke volt a berlini főiskolán, és tanára Beethoven-estjeit élete végéig legmeghatározóbb élményei között emlegette. Párizsi éveiben éppen a Quartetto Fiorentino csellistájával, Hegyesi Lajossal alakított triótársaságot, de koncertsorozatukba Beethoven-kvartetteket is felvettek. (Utolsó alkalommal, 1881. április 14-én, amikor Hubaynak egy szép amerikai milliomosnő házassági ajánlata és Henri Vieuxtemps öröksége között kellett választania, a hölgy kérésére az Op. 135-ös „végső Beethoven”-t játszották. A közismert beethoveni kérdés és válasz – „Muß es sein?“, illetve „Es muß sein!” – arra emlékeztette a művészt, hogy nem halogathatja tovább a döntést. Hubay végül Vieuxtemps afrikai meghívásának tett eleget.¹⁷

Hubay a legjobb növendékeit általában Joachimhoz küldte további tanulmányok céljából. A kvartettjében szereplők közül Farkas Jánost, Lentz Rezsőt és Kemény Rezsőt érte ez a megtiszteltetés, Bram Eldering viszont azután vett órákat Berlinben, hogy elhagyta Magyarországot. Ugyanakkor Bloch József és Grünfeld Vilmos Hubay édesapjánál, Huber Károlynál tanult a Nemzeti Zenedében.

Amikor Hubayék elindították koncertsorozataikat, elsősorban a Budapesten jól ismert Firenzei és Hellmesberger-kvartettel hasonlították őket össze, valamint az előző években itt járt Rosé-féle bécsi, illetve Heckmann-féle kölni társulattal. A századfordulón a Cseh és a Brüsszeli vonósnégyes jelentett számukra fontos konkurenciát. Említést érdemel, hogy amikor a Cseh kvartett 1893-ban bemutatkozott Prágában, a *Prager Abendblatt* a leghíresebb példaképek sorában éppen a Hellmesberger-, a Rosé- és a Hubay–Popper-vonósnégyessel vetette őket össze.¹⁸

A kvartettként szereplő együttes műsoraiban három jellegzetes műcsoport különböztethető meg. A repertoár gerincét az úgynevezett „klasszikusok”, azaz Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Mendelssohn, Schumann és Brahms művei alkották. A második csoportba a „további” romantikus darabok tartoztak az előző fél évszázad terméséből, a harmadik pedig vállalt küldetésükből adódott, miszerint megszólaltatják a kortárs magyar szerzők alkotásait. Óvakodtak attól, hogy

---

16 Ludwig Finscher: „Streichquartett-Ensemble”. In: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, zweite Ausgabe. Hrsg. Ludwig Finscher. Kassel: Bärenreiter & Metzler, 1994–2008, Sachteil Bd. 8, 1983–1984. A Grove lexikon String Quartet szócikke is épp e hármat említi példaként a komponistákra gyakorolt hatással kapcsolatban, ld. Paul Griffiths: „Chamber Music” (chapter 5). In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, vol. 24. Ed. Stanley Sadie–Nigel Fortune. London: Macmillan, 2001, 585–595., ide: 590.

17 Az esetet Hubay fia is elbeszélte a könyvében, ld. Hubay Cebrían Andor: *Apám, Hubay Jenő. Egy nagy művész életregénye – történelmi háttérrel*. Közr. Reményi Gyenes István. Budapest: Ariadne, 1992, 44–46.

18 „Elsőrangú művészársaságról van szó, amely nem kevésbé jelentős, mind a műfaj leghíresebbjei, a bécsi Hellmesberger- és Rosé-kvartett, valamint a budapesti Hubay–Popper.” („Wir haben es mit einer Künstlergesellschaft ersten Ranges zu thun, nicht weniger bedeutend als die berühmtesten dieses Genres, die Quartette Hellmesberger und Rosé in Wien und Hubay Popper in Budapest.”). [Szerző nélk.:] „Prager und Provinzialnachrichten”. *Prager Abendblatt* 29. April 1893, [3.].

egyetlen koncerten három vonósnégyest adjanak elő egymás után, mivel erre a hazai közönség még nem volt felkészülve. Bár ez is többször előfordult (a legelső alkalommal, 1886. november 10-én például Haydn Op. 77 No. 2-es F-dúr, Volkmann Op. 35-ös e-moll és Beethoven Op. 59 No. 3-as C-dúr kvartettjét játszották), azonban a hangversenyek legnagyobb részét legalább egy, olykor két zongorás kamaraművel tették változatosabbá. Példaként szolgáljon az 1886. november 24-i koncert műsora: Mozart D-dúr, „Porosz” (K 575) és Beethoven Op. 127-es Esz-dúr kvartettje között Anton Rubinsten B-dúr triója hangzott el Theodor Leschetizkyvel a zongoránál. Az első évad végén, 1887. április 6-án nem volt vonósnégyes a műsorban: Schubert C-dúr kvintettje (km. Rosé Emil gordonka) és Beethoven Op. 8-as vonóstrió-szerenádja után Schumann Esz-dúr zongoraötöse (km. Willy Deutsch) zárta a programot.

A hosszabb nyitó és záró kamaramű közé gyakran, legalább minden harmadik esten beiktattak néhány énekes számot, többnyire a német romantikusok, elsősorban Schubert, Schumann és Brahms dalait. Emellett Griegtől, Lisztől és Poppertől is több vokális darab megszólalt, számos kismester (Böhm, Godard, Herzfeld, Jensen, Massenet, Moszkowski, Paisiello, Rubinstein, Tarnay, Wolf, Zarzycki stb.) neve viszont jellemzően csupán egy-két alkalommal szerepelt a műsorban. Az énekesek között volt Artois Margit, Abrányiné Wein Margit, Alice Barbi, Therese Behr, Diósné Handel Berta, Joë Field, Filip Forstén, Mary Forrest, Lula Gmeiner, Berta Gutman, Hilgermann Laura, Tilly Koenen, Kunwald Ella, Dora Lichtenstein, Marcella Lindh, Náday Katalin, Ney Dávid, Matja Niessen, Rosa Papier-Paumgartner, Sándor Erzi, Clementine Schuch-Proska, Szilágyi Arabella, Vasquez-Molina Italia, Gustav Walter és Zilahyné Singhoffer Vilma. Olykor az énekes sztárok fellépése jelentősen megnövelte az est látogatottságát. 1889. november 25-én például, amikor Barbi neve is megjelent a plakátokon, a Vigadó nagytermébe kellett áttenni a hangversenyt, és még így sem tudták kielégíteni a jegyek iránti igényeket.

A könnyedebb vagy könnyen befogadható műfajok ritkán szerepeltek a Hubay-Popper-kvartett önálló hangversenyein: a népszerű áriákat vagy szalondarabokat csak kivételesen juttatták szóhoz, egy-egy dallamos barokk tétel viszont több alkalommal színesítette a műsort (a *La folia* Corellitől, a kedvelt *Ördögtrilla-szonáta* vagy Bach szólószonáta-tételei tulajdonképpen egyik említett csoportba sem sorolhatók). A sztárénekesek valamivel nagyobb szabadságot élveztek, és olykor a kamaraművekben közreműködő híres zongoristák is bemutatkozhattak néhány szólószám erejéig.

Vidéken és külföldön jellemzően más volt a helyzet: a Budapesten játszott „komoly” műsorszámok egyikét gyakran rövidebb karakterdarabokra és magyaros kompozíciókra cserélték. Még heterogénebb volt a program a különféle jótékony célú rendezvények alkalmával, amikor a kvartettet csupán közreműködőnek kérték fel a rendezők. Az utóbbi típus vegyes műsorára példa a Vigadó kistermében 1888. február 27-én az Országos Kisdedóvó Egyesület javára adott hangverseny, amelynek első, harmadik és utolsó számaként a Zeneakadémia énekkara Durante, Palestrina, Scarlatti, Haydn, Schumann és Koessler kórusműveit, valamint Arany János dalait

énekelte Koessler János vezényletével. Közben Hubay, Popper és Caroline de Serres Benjamin Godard zongoratrióját játszotta, Jókai Mór satirikus írását, *A máramarosi víg asszonyokat* olvasta fel, Hubayék Volkmann e-moll vonósnégyesét adták elő, majd a francia zongoraművész, Beethoven, Couperin, Bizet és Liszt műveit szóltatta meg. Azokon a tipikus, hajnalig tartó táncvigalomba torkolló rendezvényeken azonban, amelyek műsora ennél is „vegesebb” volt (szavallatokkal és amatőrök által előadott szalondarabokkal fűszerezve), az együttes nem vállalt szereplést.

A fővárosi bérletes sorozatokból – néhány kivételtől eltekintve – Hubay és Popper saját könnyebb fajsúlyú műveit is számúzte. Ha valaki, akkor ők igazán tudták, milyen is a legmagasabb rendű zeneművészet, és pontosan tisztában voltak kompozícióik értékével (elképzelhetetlen volt például, hogy egy Beethoven- és Schumann-kvartett között Hubay-csárdajeleneteket vagy Popper-etűdöket adjanak elő; Hubay egy-egy szép dala viszont olykor kellemesen belesimult a romantikus kismesterek Liedjei közé). Az sem véletlen, hogy Hubay elégette fiatalkori kvartettjeit, és soha többé nem próbálkozott meg a műfajjal. Egyetlen fennmaradt hangszeres kamaraművét, az érdekes *Romantikus szonátát* (Sonate romantique, Op. 22) egyszer sem tűzte műsorra a kvartett koncertjein, miközben külföldi turnéin számos alkalommal játszotta.

A vonósnégyes a nagy bécsi klasszikus és romantikus szerzőktől lényegében azt az alaprepertoárt szóltatta meg, amely ma is meghatározza a kamarazenei hangversenyek műsorát: vonós és zongorás triókat, kvartetteket, kvintetteket és néhány szextettet, hegedű-zongora és cselló-zongora szonátákat, valamint fúvósokkal kombinált darabokat (az utóbbiak között Mozart és Brahms klarinétötösét).

Kik is voltak az említett „további romantikusok”? Következzen néhány példa orosz, cseh, spanyol, osztrák, francia, norvég, német és olasz komponistáktól. Hubayék többször játszották Anton Rubinstein és Dvořák kompozícióit (Rubinsteintől a g-moll és a különösen kedvelt B-dúr zongoratrió mellett a g-moll zongoraötös, a cseh mestertől az Esz-dúr zongoranégyest, valamint az F-dúr és G-dúr vonósnégyest), míg Arbós, Bruckner, Godard, Grieg, Raff és Smetana darabjait jelenlegi ismereteink szerint csak egyetlen, Cherubini d-moll kvartettjét két alkalommal. Eugen d’Albert Esz-dúr vonósnégyesét nyilvánvalóan a szerző jelenléte, Paul Juon és Hans Paumgartner zongoranégyesét, illetve Robert Kahn trióját a szerző közreműködése miatt adták elő (valamennyit először és utoljára). Előszeretettel tűzték műsorra a magyar komponistaként tisztelt Robert Volkmann műveit, köztük a népszerű e-moll kvartettet (Op. 35).

A legtöbb ősbemutatót értelemszerűen a magyar szerzők biztosították Hubayék számára. Ők játszották először Aggházy Károly, Beliczay Gyula, Bloch József, Major J. Gyula, Mannheimer Gyula, Popper Dávid, Siklós Albert, Szabados Béla és Végh János kvartettjét, Koessler János vonósszextettjét, Aggházy Károly és Farkas Ödön zongoraötösét, és a kvartett hangversenyén szólalt meg először nyilvánosan Végh János Esz-dúr és Bartók Béla fiatalkori A-dúr hegedű-zongora szonátája. A magyarországi bemutatók között volt Dohnányi Ernő c-moll zongoraötöse és A-dúr vonósnégyese, valamint Szendy Árpád C-dúr kvartettje. A zongorás művekben többnyire a szerző (Aggházy, Bartók, Dohnányi) működött közre.

Talán a változatosság iránti igénynek köszönhető, hogy ritkán rendeztek koncertet egyetlen szerző műveiből. Erre 1891. december 23-án Mozart halálának és 1897. február 14-én Schubert születésének centenáriuma adott alkalmat, a kettő között 1895. február 11-én a 65 éves Goldmark Károlyt köszöntötték. Egyszerűs hangversenyre Beethoven esetében lett volna a legtöbb lehetőség, hiszen az ő műveinek megkülönböztetett figyelmet szenteltek, és az évtizedek során szinte minden második koncertjükön elhangzott valamely kompozíciója. A Joachim-kvartett teljesítményét azonban nem tudták és nem is akarhatták felülmúlni, hiszen az ő 1877 és 1907 között adott 240 hangversenyük egyikéről sem hiányzott Beethoven neve.¹⁹

Hubayék a kvartettjük indulása idején azt a nyilatkozatot tették közzé, hogy főként a mester utolsó vonósnegyeseit kívánják tolmácsolni.²⁰ Ennek közvetlen előzményeként említhetjük, hogy Hubay hasonló célt valósított meg brüsszeli együttesével: 1882-ban azzal a feltétellel nyert állami szubvenciót, hogy a legenda öt utolsó művet legalább két-két alkalommal megszólaltatják az évadban.²¹ Budapesten – legalábbis a nyilvános eseményeken – a közönségre való tekintettel le kellett mondaniuk az ilyen merész kísérletekről, és végül több évre elosztva teljesítették a vállalást.

Tudomásom szerint Hubayék mindössze egyetlen alkalommal terveztek teljes Beethoven-estet. 1888. december 7-én az Op. 131-es cisz-moll és az F-dúr Razu-movszkij-kvartett között műsorra tűzött dalciklus előadása a híradások szerint magyarországi bemutató lett volna. Az egyik lap által közölt „Die entfernte Geliebte” címváltozat – „Eltávolított kedves”-ként értelmezve – azonban önbeteljesítő jóslatnak bizonyult, mivel a bécsi énekes, Gustav Walter fogfájásra hivatkozva lemondta a szereplést, a beugró helyettes pedig más műsort választott.²²

Az egyszerűs hangversenyek tekintetében egyedül Johannes Brahms számított kivételnek, mivel az együttes egy évtizeden át tervezett szerzői estet a mester tiszteletére, az ő jelenlétében és közreműködésével. Ezek közül csak öt valósult meg maradéktalanul, de a híradásokból látható, hogy minden év karácsonyán számítottak Brahms érkezésére. A koncertek egy részét januárra halasztották, mások elmaradtak, olykor Hubay vagy Popper turnéjának változása miatt. Valamennyi alkalommal sor került vagy sor kerülhetett volna ősbemutatóra, illetve magyarországi bemutatóra.²³

19 Ld. Finscher: *Streichquartett-Ensemble*, 1983.

20 *Revue de l'Orient* 1/24. (1886), 358.

21 Hubay visszaemlékezése, gépirat a hagyatékban. Ugyanez számos változatban megjelent a Hubay-irodalomban, pl. Hubay Andor: *Apám, Hubay Jenő...*, 52.

22 Előzetes cikk „A mai Beethoven-estély” címmel, (K.) aláírással. *Fővárosi Lapok* 25/338. (1888. december 7.), 2484–2485. A teljességhez tartozik, hogy a cikkben harmadszorra már „Ferne Geliebte” szerepel. Érdekes egybeesés, hogy amikor Broulik Ferenc 1884 decemberében műsorra tűzte a dalciklust, a *Pester Lloyd* kritikájában szintén az „An die entfernte Geliebte” címváltozatot használta, és a mű előadása akkor is elmaradt (m. g.: *Kammermusik-Soirée*, 1884. december 20.).

23 A Brahms közreműködésével tervezett és megvalósult koncertek tízéves sorozata jól rekonstruálható a sajtóból és a Hubay-hagyaték dokumentumaiból, illetve mindezeknek a szakirodalomban megjelent különféle interpretációiból. A téma kidolgozása önálló tanulmányt igényel, ezúttal csupán a főbb események közlésére szorítkozhatunk.

1886. december 22-én a B-dúr szextett és néhány dal előadása mellett magyarországi bemutatóként szólalt meg az F-dúr csellószonáta (Op. 99, Popper–Brahms) és ősbemutatóként a c-moll zongoratrió (Op. 101, Hubay–Popper–Brahms). Másnap Hubay lakásán Hubay, Popper, Elderling és Brahms a g-moll zongoranégyest játszotta el a vendégek előtt. Egy évvel később, 1887. december 21-én a szerzővel a zongoránál megismételték a c-moll triót, előadták az F-dúr vonósötöst és hazánkban először az A-dúr hegedű-zongora szonátát (Op. 100, Hubay–Brahms).

1888 őszén Brahms és Hubay úgy alakították az évad programját, hogy a hegedűművész bécsi estjét megelőzően (Bösendorfer Saal, december 12.) egy héten keresztül naponta próbálhassanak, és Hubay részt vehessen az új d-moll szonáta (Op. 108) végső kidolgozásában. A mű zártkörű bemutatójára Bécsben, Hubay koncertjének napján délelőtt a komponista barátja, Billroth doktor lakásán, a nyilvános ősbemutatóra pedig december 21-én Budapesten került sor, ezúttal is Hubay és Brahms előadásában. Ez utóbbi alkalommal a szonáta mellett a G-dúr szextettet szólaltatták meg, Gustav Walter pedig öt dalt énekelt a szerző kíséretével. Hat héttel később Brahms ismét Budapestre készült, hogy részt vegyen Joachim József jubileumi ünneplésében, az országos gyász (Rudolf trónörökös halála) miatt azonban minden hangversenyt el kellett halasztani. Az újabb időpontok feltehetően már nem voltak alkalmasak a számára, így Hubayék 1889. február 8-i estjén sem vett részt.

Az 1889. december 20-i koncertet 1890. január 10-re halasztották, ekkor a H-dúr zongoratrió (Op. 8) átdolgozott változata hangzott el ősbemutatóként (Hubay–Popper–Brahms) a B-dúr vonósnégyes és a B-dúr szextett között. Egy évvel később a budapestiek kevesebb szerencsével jártak. A december 20-ra tervezett estet Hubay elhúzódo oroszországi turnéja és kézfájdalmai miatt 1891. január 19-re tették át. A kvartett ismét a B-dúr vonósnégyest játszotta, majd magyarországi bemutatóként a G-dúr vonósötöst (Op. 111), mindössze nyolc nappal a bécsi ősbemutató után. Végül az Esz-dúr kürttrió szólalt meg Hubay, Drescher Rajmund és a zeneszerző előadásában.

Az 1891. december 18-ra, majd 23-ra tervezett Hubay–Popper-estre Brahms ismét kilátásba helyezte részvételét. A műsorelőzetesek az új h-moll klarinétötös (Op. 115) és/vagy a-moll klarinéttrió (Op. 114) előadásáról szóltak a dedikáció címmel, Richard Mühlfelddel, aki mindkét művet Berlinben mutatta be december 12-én. Hubayék bérletes hangversenyei azonban Popper elhúzódo angliai turnéja, balesete, majd édesanyja temetése miatt többhetes késedelmet szenvedtek. December 23-án végül a Mozart halálának 100. évfordulójára (december 5.) tervezett estet tartották meg, a klarinétötös előadása pedig a Budapestre látogató Joachim-kvartett 1892. január 20-i koncertjére került át Mühlfeld közreműködésével.

Az 1892–93-as évadra Hubayék nem hirdettek bérletes sorozatot. A következő szezon negyedik koncertjére, 1893. december 18-ra Brahms ezúttal is kilátásba helyezte megjelenését. Nem tudjuk, hogy a terv miért nem valósult meg, talán az új, 21-i időpont nem felelt meg neki, vagy Hubay és Popper nem vállalta a januári halasztást, mivel akkor mindketten hosszabb turnéra indultak. Egy évvel később

RENDEZI:
A „HARMONIA” ZENEMŰKERESKEDÉS
(VÁCZI-UTCZA 9. sz.)

Péntek, 1890. január hó 10. esti 7 ½ órákor
A FŐVÁROSI VIGADÓ KIS TERMÉBEN
5-İK KAMARA-ESTÉLY

HUBAY, POPPER
GRÜNFELD, BLOCH

D^R. BRAHMS JÁNOS
tisztelőtére és szives közreműködésével.

MŰSOR:

I. «Vonós négyes» B-dur (67. mű) ..... Brahms
a) Vivace, b) Andante, c) Agitato Allegretto
manon troppo, d) Poco Allegretto con Variazioni.

II. «Zongora hármas» (H-dur) ..... Brahms
a) Allegro con moto, b) Allegro molto,
c) Adagio non troppo, d) Allegro molto agitato.

III. «Vonós hatos» (B-dur) ..... Brahms
a) Allegro ma non troppo, b) Andante ma
moderato, c) Scherzo, d) Poco Allegretto e
grazioso.

A 2-ik mély hegedűt Waldbauer József úr, a 2-ik gordonkát Schulz J. úr játsszák.

ÁRA 10 KR.

BIELETZ, BUDAPEST, KIRÁLY-UTCA 8.

4. kép. A kvartett január 10-i koncertjének műsorlapja Brahms H-dúr zongoratriója (Op. 8) átdolgozott változatának ősbemutatójával (a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályának 19. századi műsorlapgyűjteménye)

az 1894. december 27-re tervezett Brahms-est is csak részben, illetve két részre elosztva valósult meg. A mester végül nem jött el, de a *Pesti Hírlap* információja szerint hat új dalát ő maga tanította be Nikisch Artúrnénak a december 28-i Hubay–Popper-hangversenyre (*Deutsche Volkslieder*, magyarországi bemutató).²⁴ A B-dúr vonósnégyes és az F-dúr vonósötös 1895. január 11-re került át, a vadonatúj klarinétsonáta (Op. 120 No. 1 vagy No. 2) előadása viszont elmaradt (helyette Koessler g-moll kvartettje hangzott el magyarországi bemutatóként). Richard Mühlfeld ugyanazon a napon, január 11-én mutatta be Bécsben az f-moll, három nappal korábban pedig az Esz-dúr kompozíciót, az eredetileg tervezett budapesti előadás tehát ismét ősbemutató lehetett volna. Hubayék ezt követően már csak a szerző halálának első évfordulóján, 1898. április 3-án rendeztek Brahms-estet.

Bár Brahms zenéjének jelentős tábora volt Budapesten, a Hubay–Popper-kvartettnek kezdettől állandó támadásokra kellett felkészülnie. Az első, 1886. decemberi szerzői estet megelőzően írta a *Nemzet* névtelen recenzense:

[...] visszás benyomást kelt az az indokolatlan Brahms-cultus, melyet, újabban nálunk üznek. Hetek óta nincs és a saison végéig, a hirdetések szerint nem is lesz műsor, melyben Brahmsnak előkelő hely ne jutna. A közönség a népszerűtlen zenephilosophus compositiói mellett nagyobbára alaposan unatkozik, de azért társulatok, művészek és hangversenyzők] „Johannes mestert” következetesen reánk erőszakolják. Czélt nem érnek vele, de a zúgolódás a közönség körében már általános.²⁵

Kern Aurél egy évtizeddel később hasonló szellemben tekintette át a kvartett Brahms-estjeit, nem sejtve, hogy a szerző életében már nem lesz több hasonló:

Minden szezonban elkövetkezik az a nap, mikor az ártatlan közönségnek két órai Brahms-muzsikával kell lakolnia csupán azért, hogy a Vigadóba jött, Hubayék hangversenyére. Igazán nagyon kegyetlenek néha ezek a kvartettezők és hegedűművészek. A publikum viszont véghetetlenül türelmes, sőt helyenkint élvezetet szimulál. A miből Hubayék bátorságot merítenek és bizonyára újabb Brahms-estéket fognak rendezni.²⁶

1892. március elején a Hubay–Popper-vonósnégyes egy más típusú támadást szenvedett el, ami ideiglenesen a megszűnésükhöz vezetett. Az adóhatóság olyan személyre szabott jövedelemadóval sújtotta őket, amilyenre állítólag még nem volt példa az országban, és amely alól mások, például Krancsevicsék, a Filharmóniai Társaság vagy a Bécsből érkező kamaratársaságok felmentést kaptak.²⁷ Ezért az évadban hátralévő két koncertjüket lemondták, és a következő szezonra nem hir-

24 „Brahms legújabb dalait Nikisch Arturné fogja énekelni, kinek maga Brahms tanította be a dalokat.” [Szerző nélk.:] „Szinház és zene”, *Pesti Hírlap* XVI/357. (1894. december 23.), 6. A komponista helyett Ignaz Brüll bécsi művész zongorázott, aki saját d-moll zongoraszonátáját (Op. 73) is eljátszotta (magyarországi vagy ősbemutató).

25 [Szerző nélk.:] „Szinház és művészet”, *Nemzet*, V/342. (1886. december 11.), 5.

26 (k. a.): „Irodalom és művészet”, *Budapesti Hírlap* XV/12. (1895. január 12.), 8.

27 A témában 1892. március 9-ét követően számos cikk látott napvilágot. Példaként a *Budapesti Hírlap* március 9-én (XII/69., 11.) „Művészet és – adófelügyelőség” címmel megjelent szerző nélküli írását említjük, amelyben Hubayék nyílt levelét is közreadták.

detek bérletet. A koncertéletben létrejött úr betöltésére Hubayék másodhegedűse, Grünfeld Vilmos saját együttest alapított operaházi kollégáival, Faludi Károllyal, Waldmann Jánossal és Willmouth Bódoggal. Krancsevicsék négy estje a Rózsavölgyi cég „concerts populaires” sorozatába olvadt be (a „népszerűség” elsősorban alacsony helyarákat jelentett), ezt követően pedig végleg beszüntették működésüket. Csellistájuk, Bürger Zsigmond később hosszú időn át játszott Grünfeld kvartettjében, amely az 1893 ősztől ismét szereplő Hubayékkal párhuzamosan a „népszerű” koncertek vonulatát képviselte.²⁸

A szervezési feladatok megkönnyítésére Hubayék 1896 őszen megalapították a Budapesti Kamarazene Egyesületet, amelynek éves tagdíja hat-nyolc hangverseny ingyenes látogatását tette lehetővé. Elnöke Mihalovich Ödön, titkára Waldbauer József lett. A lépést Hubay bátyja, dr. Hubay Károly májusi halála tette szükségessé, mivel a Harmonia zeneműkiadó és hangversenyrendező cég vezérigazgatójaként ő volt az együttes impresszáriója. Az új konstrukció egy időre állandó közönséget biztosított a kvartett számára, a század elejének divathullámain és a kamarazene iránti csökkenő érdeklődést azonban nem minden évadban tudta ellensúlyozni. Amikor 1904-ben Hubayék visszavonultak a rendszeres nyilvános szerepléstől, a két középső tag, Kemény Rezső és Szerémi Gusztáv új együttest alapított Sabathiel Rezsővel (2. hegedű) és Schiffer Adolffal (cselló).

A Hubay–Popper-kvartett negyedszázados működése során meghatározó szerepet játszott a hazai kamarazenei kultúra világszínvonalra emelésében és egy olyan előadói hagyomány kialakításában, amely az elkövetkező évtizedekben Európán kívül is nagy feltűnést keltett. A 20. század első évtizedeiben szárnyaikat bontogató, majd külföldön nagy sikerrel szereplő együttesek tagjai szinte valamennyien Hubay és Popper osztályából kerültek ki, a tanítványok tanítványai voltak, vagy legalább együtt szerepeltek a két mesterrel (gondoljunk a Hauser–Son-, a Léner-, a Magyar, a Róth-, a Végh- és a Waldbauer–Kerpely-kvartettre). Nem sokkal azelőtt, hogy Hubayék fokozatosan befejezték működésüket, a Grünfeld–Bürger- és a Kemény–Schiffer-vonósnégyes is feloszlott, és 1910-ben szimbolikusan átadta a stafétabotot az új korszakot nyitó Waldbauer–Kerpely-kvartettnek.

28 Egy héttel azután, hogy a kvartett 1893. november 10-én újraindította bérletes sorozatát, a *Magyar Újság*ban Popper ellen indult egy gondosan felépített, több fordulatot tartalmazó lejárató kampány, aminek következtében olyan hírek is napvilágot láttak, hogy a művész lemond állásáról, és elhagyja Budapestet (ld. [szerző nélk.:] „A művész gyermeke”, *Budapesti Hírlap* XIII/320. [1893. nov. 19.], 5.). Azzal vádolták, hogy Sophie Menterrel közös lányát, Celestét, akit új feleségével együtt nevelt, éveken át bántalmazta, zsugoriságból éhezettette, és fűtetlen lakásban tartotta. A lapok szerint 16–17 (valójában 21) éves lányt a *Magyar Újság* munkatársai egy nyilatkozat aláírására bírták rá, erről azonban kiderült, hogy minden alapot nélkülöz, és a mások, például Hubay szájába adott nyilatkozatok sem valódiak. A barátok és tisztelők Hubayval az élen kiálltak Popper mellett, és az elkövetkező koncertek alkalmával nem került sor a művész elleni demonstrációkra. [Szerző nélk.:] „A művész leánya”, *Budapesti Hírlap* XIII/322. (1893. november 21.), 5.; és [szerző nélk.:] „Zavaros szenzáció”, *Fővárosi Lapok* XXX/322. (1893. november 21.), 2652. Végül Poppert a gyámhatósági vizsgálat mindenben tisztázta (*Pesti Napló*, 1894. ápr. 20.). Azokra a híresztelésekre, melyek szerint Celeste vér szerinti édesapja Liszt Ferenc lett volna, ezúttal nem térünk ki.

IRODALOMJEGYZÉK:

- Ehrlich, Alfred, hrsg.: *Das Streich-Quartett in Wort und Bild*. Leipzig: A. H. Payne, 1898.
- Finscher, Ludwig: „Streichquartett-Ensemble”. In: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, zweite Ausgabe. Hrsg. Ludwig Finscher. Kassel: Bärenreiter & Metzler, 1994–2008, Sachteil Bd. 8, 1983–1984
- G.: „Joachim. A Budapest Hirlap eredeti tárcája”, *Budapest Hirlap* XII/16. (1892. január 16.), [1.].
- Gombos László: „A Hubay-hagyaték titkai. Nyomozás az OSZK-ban és azon túl”, *Magyar Zene* LII/3. (2014. augusztus), 334–349.
- Griffiths, Paul: „Chamber Music” (chapter 5). In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, vol. 24. Ed. Stanley Sadie–Nigel Fortune. London: Macmillan, 2001, 585–595.
- Haine, Malou: „Joseph Servais et les séances de musique de chambre à Bruxelles”, *Revue belge de Musicologie* 68. (2014), 91–120.
- Hubay Cebrian Andor: *Apám, Hubay Jenő. Egy nagy művész életregénye – történelmi háttérrel*. Közr. Reményi Gyenes István. Budapest: Ariadne, 1992.
- „Hubay Jenő – Popper Dávidról”, *Pesti Napló* 64/218. (1913. szeptember 14.), 7.
- (K.): „A mai Beethoven-estély”, *Fővárosi Lapok* 25/338. (1888. december 7.) 2484–2485.
- (k. a.): „Irodalom és művészet”, *Budapesti Hirlap* XV/12. (1895. január 12.), 8.
- Kereszty István: „Zenei politika”, *Az Ujság* V/78. (1907. március 31.), 48.
- m. g.: „Kammermusik-Soirée”, *Pester Lloyd* XXXI/349. (1884. december 20.), [7.].
- [Szerző nélk.:] „Szinház és művészet”, *Pesti Napló* XXXVII/220. (1886. augusztus 10.), [2.].
- [Szerző nélk.:] „Irodalom és művészet”, *Budapesti Hirlap* VI/312. (1886. november 11.), 3.
- [Szerző nélk.:] „Irodalom és művészet”, *Budapesti Hirlap* VI/342. (1886. december 11.), 3.
- [Szerző nélk.:] „Szinház és művészet”, *Nemzet* V/342. (1886. december 11.), 5.
- [Szerző nélk.:] „Prager und Provinzialnachrichten”, *Prager Abendblatt* 29. April 1889, [3.].
- [Szerző nélk.:] „Szinház, zene, képzőművészet”, *Pesti Hirlap* XIV/24. (1892. január 24.), 7.
- [Szerző nélk.:] „Művészet és – adófelügyelőség”, *Budapesti Hirlap* XII/69 (1892. március 9.), 11.
- [Szerző nélk.:] „A művész gyermeke”, *Budapesti Hirlap* XIII/320. (1893. november 19.), 5.
- [Szerző nélk.:] „A művész leánya”, *Budapesti Hirlap* XIII/322. (1893. november 21.), 5.
- [Szerző nélk.:] „Zavaros szenzáció”, *Fővárosi Lapok* XXX/322. (1893. november 21.), 2652.
- [Szerző nélk.:] „Szinház és zene”, *Pesti Hirlap* XVI/357. (1894. december 23.), 6.
- [Szerző nélk.:] „Kamarazene”, *Pesti Hirlap* XXVIII/64. (1906. március 5.), 5.

ABSTRACT

LÁSZLÓ GOMBOS

A QUARTER OF A CENTURY OF THE HUBAY–POPPER STRING QUARTET IN THE MUSICAL LIFE OF BUDAPEST

At the turn of the 19th and 20th centuries, the Hubay–Popper String Quartet, the first world-class Hungarian chamber ensemble, occupied a decisive place in Budapest's musical life. The opportunity to found it was provided by Jenő Hubay being called home from Brussels as a professor at the Academy of Music in the summer of 1886, and he insisted on employing the cellist, David Popper. They announced 6-8 concerts per season, then from 1904 to 1913 they retreated to the world of private concerts and performed in front of the public mainly in a piano trio formation. Their pianist partners included d'Albert, Bartók, Dohnányi, Friedman, Godowski, Paderewski, Stavenhagen, Szendy and Thomán. On several occasions, they participated in premieres of Brahms's works, with the composer at the piano. The backbone of their programmes was the German tradition, and they also put a lot of emphasis on introducing new works.

László Gombos, born in 1967, graduated from the Liszt Academy of Music in Budapest in 1990 (as a choral conductor) and in 1995 (in musicology); in 1995–98 he took part in the musicological PhD programme. He taught music history at the University of Debrecen (1998–2002), and the Bartók Conservatory in Budapest (1995–2020). Since 1994 he has been a member of the research staff at the Institute for Musicology. His main area of interest is Hungarian music of the 19th and 20th centuries. Next to his editorial work and writing books and articles he has mounted more than 30 exhibitions all over Europe, and organized hundreds of concerts as well. He is vice president of the Jenő Hubay Society, and president of the Jenő Hubay Foundation and the Budapest branch of the Hungarian Liszt Society. He was awarded the Bence Szabolcsi-prize in 2018.